ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

SİVAS KONGRESİ
II. ULUSLAR ARASI SEMPOZYUMU
(2 EYLÜL 2003 - SİVAS)

SİVAS VALİLİĞİ

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ
BAŞKANLIĞI

Yayına Hazırlayanlar
Mustafa CÖHÇE
Mukaddes ARSLAN — Derya BOZOKLU

2004

SİVAS KONGRESİ'Nİ ENGELLEME ÇABALARI VE ALİ GALİP'İN MİSYONU

Yrd. Doç. Dr. Rahmi DOĞANAY*

Sivas Kongresi deyince pek çok önemli ve millî çağrışımlar yanında Ali Galip ismi de hemen akla gelmektedir. Çünkü, Sivas Kongresi Türk Millî Mücadelesi ve tarihî açısından ne kadar önemliyse, Türk'ü esir, Türkiye'yi müstemleke yapmak isteyenlerce de o kadar önemsenmiştir. Bunun içindir ki, Sivas Kongresini engellemek isteyenler (içerden ve dışardan) ellerindeki bütün imkânları kullanarak, göze alabildikleri her şeyi yapmışlardır. Bugün bu konunun gündeme getirilmesinin sebebi ise; Türkiye'de bazı beklentiler uğruna, Türk Kurtuluş Savaşı'nın ana temaları olan değerlerin sıradanlaştırılması, hatta bu beklentilere feda edilebilecek kadar önemsiz görülmesi eğilimleri olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmesi daha ilk anda İngiliz yetkilileri rahatsız etmiş, Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne Mustafa Kemal Paşa'nın niçin gönderildiğini sormuş, 6 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının geri çağrılmasını istemiştir.[1] Harbiye Nazırı Şevket Turgut

* Fırat Üniversitesi Fen-Edb. Fakültesi Tarih Bölümü.

1 **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi**, Ankara 1952-1954, Sayı:19, V. 494; ve Amiral Sir A. Calthorpe'dan General Sir G.F. Milne'e yazılan 9 Temmuz 1919 tarihli cevabi mektup. [Bilal Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk I**, Ankara 1973, s.42] İngilizlerin Mustafa Kemal'in geri çağrılması doğrultusundaki çabaları Anadolu'daki İngiliz İtilaf Komiserlerinin raporlarından da kaynaklanıyordu. Bu raporlarda Anadolu'daki hareketin Panislamik ve daha çok da Enver Paşa ile alakalı olarak Turancı bir hareket olduğu görüşü ve bu konuda endişeler ve ihtimaller bildiriliyordu. Yüzbaşı Perring'den Sir J. De Robeck'e sunulan rapor için bkz. B. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk I**, s. 206

Mustafa Kemal Paşa'nın geri çağrılması konusunda Ahmet İzzet Paşa; İngilizlerin Mustafa Kemal'i halkı camilere toplayarak Hıristiyan halk ve İtilâf memurlarına karşı kışkırtmakla suçlayıp, değiştirilmesini istediklerini, Vükelâ Meclisi tarafından bu isteğin zorunlu olarak kabul edildiğini, ancak Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın bu konuda açık bir emir vermek yerine oyalayıcı bir ifade kullandığını, İngilizler bastırınca görevinden azledilmek zorunda kalındığı ve Mustafa Kemal'in de istifa ile karşılık verdiğini aktarmaktadır. Bkz. Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım II**, İstanbul 1993, s.69

Paşa bu konuda inisiyatif kullanmak istemişse de, 8 Haziran'da Müttefik Kuvvetler Başkomutanı Amiral Calthorpe Hariciye Nezareti'ne bir nota vererek, daha önce Milne tarafından verilen direktifin yerine getirilmesini istemiş,[2] aynı gün Harbiye Nezareti Mustafa Kemal'i geri çağırmıştır. Mustafa Kemal'in 8 Temmuz'da Erzurum'da istifasına kadar bu konuda karşılıklı yazışmalar ve manevralar yapılmış, 23 Haziran 1919'da Hükûmet Mustafa Kemal Paşa'nın hiçbir resmî yetki ve sıfatının kalmadığının ilgili vilâyetlere bildirilmesini Dâhiliye Nezareti'nden istemişti.[3] Konuyla ilgili tamim gizlice gönderilmişti. Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa işi biraz ağırdan alınca; Dâhiliye Nazırı Ali Kemal, 26 Haziran'da Millî Ordu teşkil etmenin felaket olduğu, ordu müfettişlerinin seferberlik hazırlığı yaptığı, Mütarekeye uyulmadığı hakkında bir genelge yayınlayarak istifasını da sunuyordu. 28 Haziran'da Milne yeniden Harbiye Nezareti'ne isteğini bildirmişti. 30 Haziran'da, Mustafa Kemal'e arzu edeceği bir şehir veya kasabada dinlenmesi, Padişah'ın da bunu arzuladığı bildirilmişti. 2 Temmuz'da Calthorpe Hariciye Nazırı aracılığıyla İngiltere'nin isteğini yineleyince, 5 Temmuz'da Hükûmet Mustafa Kemal Paşa'yı iknaya çalıştıysa da, 6 Temmuz'da Mustafa Kemal bunu reddetmiş, 8 Temmuz gecesi İstanbul ile yapılan telgraf görüşmesinden sonra, İstanbul Mustafa Kemal'e artık resmî bir görev ve yetkisinin kalmadığını bildirmiş, Mustafa Kemal de istifasını sunmuştu.[4] Bu şekilde İstanbul ile irtibat kopmuş, Mustafa Kemal ve O'nun gibi düşünenler, Sadrazam Damat Ferit tarafından asi olarak nitelendirilmiş ve ilân edilmişti. İstanbul'un gözünde, bundan sonra mesele bu isyancıların bastırılmasıydı.

İstanbul'dan Mustafa Kemal ve Rauf Bey için 30 Temmuz'da gelen tutuklama emrini Erzurum Vali Vekili Kadı Hurşit Efendi ve Kazım Karabekir uygulamamışlardı. Ancak Trabzon Mevkii Kumandanı'nın 1 Ağustos tarihli 15. Kolordu Kumandanlığı'na sunduğu raporda; İstanbul'un tamamen İngilizlere dayandığı, Mustafa Kemal Paşa hareketinin ve dayandığı 15. Kolordu'nun İngilizlerce Samsun ve Halep'ten asker sevk edilerek bastırmak niyetinde olduğu, Trab-

2 Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar II**, Ankara 1978, s. 3

3 İstanbul'daki Vükela Meclisi bu kararı almıştı. Bkz. Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken I**, Ankara 1959, s.144

4 Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara 1986, s.133-134; S. Tansel, *a.g.e.*, s.28; K Atatürk, **Nutuk I**, İstanbul 1982, s.65; **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi**, Ankara 1952, Sayı:1, Vesika: 22; A. Fuat Türkgeldi, **Görüp İşittiklerim**, Ankara 1987, s.230

zon'daki birliklerin de bu harekâta dâhil edileceği, Sivas Valisi'ne de Kongrenin kesin olarak engellenmesi emrinin verilmiş olduğu[5] bildirilmişti.

Bu şartlarda Erzurum Kongresi gerçekleştirildikten sonra Sivas Kongresi hazırlıkları sürdürülürken İstanbul Hükûmeti de boş durmamış, Sivas Valisi nezdinde Kongreyi engelleme girişimlerini başlatmıştı. 20 Ağustos'ta Dâhiliye Nazırı Adil Bey Sivas Valisi Reşit Paşa'yı uyardığı telgrafta; Sivas'ta bir kongre toplanmasının İtilâf Devletlerince hoş karşılanmayacağı ve ilişkilerde olumsuz gelişmelere sebep olabileceğini bildirmiş, kongrenin toplanmasının engellenmesini istemişti. Bu sırada Fransız subayı Brunot da Sivas'ta bulunuyordu ve Reşit Paşa ile görüşmüş, Sivas'ta bir kongre düzenlenmesinin devlete ve şahsına felaket getireceğini söylemişti. Bu gelişmelerden endişeye düşen Reşit Paşa da aynı gün Mustafa Kemal Paşa ile telgraf bağlantısı kurarak, Kongrenin toplanmamasını, toplanması gerekiyorsa da daha güvenli, (mesela Erzurum veya Erzincan gibi) bir yerde toplanmasını tavsiye etmişti.[6] Mustafa Kemal Paşa bu konuda bir değişikliğin mümkün olmadığını, asıl Fransızların Sivas'ı işgal etmek gibi bir teşebbüslerinin Fransa'ya çok pahalıya mal olacağını vurgulamıştı. Bu gelişme üzerine de Vali Reşit Paşa, Dâhiliye Nazırı Adil Bey'e; Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin yakalanmaları ve kongrenin açılışını men için girişimlerde bulunmanın imkânsız derecede zor ve zamansız olduğunu bildirmişti.[7]

Reşit Paşa böyle düşünürken, Hürriyet ve İtilâf Fırkası Şube Başkanı Halit Bey marifetiyle Sivas halkı Mustafa Kemal ve arkadaşları aleyhine kışkırtılıyordu. Ancak Sivas Müftüsünün aklı selim yaklaşımı bu tür tahriklerin etkili olmasını engellemiş, Sivas'a gelecek delegelerin güvenliğinin sağlanması için çalışmalar başlamıştır.[8] Diğer taraftan da Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları da 29

5 Kazım Karabekir tutuklama emrini zillet olarak nitelendirerek buna uymayacağını, hatta Erzurum Kongresi'ni engellemeye yönelik bazı girişimlerle ilgili süpekülasyonları da ciddiye almadığını belirtiyor. Bkz. Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, İstanbul 1960, s. 96; Cevat Dursunoğlu, **Milli Mücadele'de Erzurum**, Ankara 1946, s.127; Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I**, Ankara 1988, s. 88

6 Reşit Paşa özellikle Fransız Brunuot'nun tavrından çekindiği, İtilaf Devletlerinin kongre delegelerini tutuklamak isteyecekleri korkusuyla kongrenin daha güvenli bir başka yerde toplanmasını istediğini belirtmektedir. [Bkz. Cevdet R. Yularkıran, **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, İstanbul 1939, s. 79-80]; Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. K. Atatürk, **Nutuk III**, İstanbul 1982, Vesika 43,44,45;. M.M. Kansu, *a.g.e.*, s.152;

7 **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, s.85-86

8 **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, s. 121-123

Ağustos'ta Erzurum'dan ayrılmış, Dersim eşkiyasının yolu kestiği şeklindeki haberlere rağmen Erzincan üzerinden 2 Eylül'de Sivas'a gelmişler[9] ve sevinç gösterileriyle karşılanmışlardı.

4 Eylül'de çalışmalarına başlayan ve 5 Eylül'de Padişah'a bağlılığını bildiren Kongre, İstanbul tarafından doğru algılanamamıştı. Sadrazam Damat Ferit'e göre bu hareket, milletin çoğunluğuna dayanmayan, Anadolu'nun ötesine, berisine dağılmış belirli kimselerin hareketiydi. Ancak yine de Sivas Kongresi İstanbul'u rahatsız etmiş, bu hareketi bastırmak için başvurduğu teşebbüslerin yeni versiyonu olarak Ali Galip ismi öne çıkarılmıştı.

Ali Galip ve Kongreyi Engelleme Çabaları

Ali Galip 1887'de Kayseri'de doğmuştur. Harbiye'yi bitirdikten sonra bir süre subay olarak çalışmıştır. 1911'de askerlikten ayrılmış, 1912'de Kayseri mebusu seçilmiştir. 1919 Mayısı başında Elazığ Valisi Ali Seydi Bey'in yerine atanmıştır. Sivas Kongresini basma teşebbüsünde başarısız olup kaçtıktan sonra, Kasım ayında Antalya ve İzmir üzerinden İstanbul'a dönmüş, birikmiş maaşlarını almıştır. Sevr Antlaşması'nın imzalanması, O'nun inandığı doğruları yıkmıştır. Büyük Zafer'den sonra Adapazarı Harp Divanı'nda yargılanmış, (muhtemelen Malatya macerası sırasında Kürt isyanına karşı görüş bildirdiği ve sonrasında bir vukuatı olmadığı için)[10] beraat etmiştir.

Göreve başlamak üzere Elazığ'a giderken, 23 Haziran'da Sivas'a gelmiş, Vükela Meclisi'nce resmî sıfat ve yetkileri alınmış olan Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklanmasıyla ilgilenmiştir. Sivas Valisi Reşit Paşa ile görüşen Ali Galip, Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklanmasını istemiş, Reşit Paşa ise, Mustafa Kemal Paşa'nın azledildiğinin bildirildiğini, ancak tutuklanmasıyla ilgili bir emrin olmadığını söyleyip teklifi reddetmiştir.[11]

Ali Galip ile Reşit Paşa Sivas vali konağında bunları tartışırken, Mustafa Kemal Paşa'nın Tokat'tan Sivas'a hareketini bildiren telgraf, Sivas Valisi Reşit Pa-

9 **Türk İstiklal Harbi II**, 1. Kısım, Ankara 1963, s.206; **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, s.126; Vehbi Cem Aşkun, **Sivas Kongresi**, İstanbul 1963, s.26

10 Doğu Ergil, **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Ankara 1981, s. 166

11 Sivas Valisi Reşit Paşa, kendilerine tutuklamayla ilgili bir emrin gelmediğini, İstanbul'a götürülmesinin Harbiye Nezareti'ne ait olduğunu, o halde kendilerince yapılacak bir şey olmadığını vurgulamıştır. Bkz. **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, s. 24

şa'ya ulaşmıştır. Reşit Paşa'nın telgrafı Ali Galip'e uzatıp; "*işte geliyor, buyurun tevkif edin*" demesi üzerine, Ali Galip kendi vilâyeti dışında olduğu için bunu yapamayacağı şeklinde bir mazeret bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa Sivas'a gelişinde heyecanla karşılanmış, Ali Galip'i kendisi ile ilgili düşünceleri dolayısıyla uyarmış, tahkir etmişken, Ali Galip kendisiyle görüşme isteğinde bulunmuş, aynı günün gecesinde yapılan görüşmede Mustafa Kemal Paşa'yı, Elazığ'a gitmesinin yararlı olacağına ikna etmiştir.[12] Bu karşılaşma, Mustafa Kemal ve arkadaşları Erzurum Kongresi için Amasya'dan Erzurum'a geçerken yaşanmıştır. Daha sonrasında 15 Ağustos'a kadar Ali Galip'le ilgili dikkat çekici bir gelişme de yaşanmamıştır.

15 Ağustos tarihinde 13. Kolordu Erkan-ı Harbiye Reisi Halit Bey'den, 3. Ordu Müfettişliği Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ne gönderilen telgrafta; Elazığ'dan Erzurum Kongresi'ne seçilen iki delegenin, Ali Galip Bey tarafından engellendikleri için Kongreye katılamadıkları bildirilmiştir. Ayrıca Ali Galip 13. Kolordu'nun Elazığ'a naklini ve komutasına da hemfikir oldukları birisinin atanmasını Harbiye Nezareti'nden istemişti.[13] 13. Kolordu Komutanlığı da Ali Galip'ten şikayetçidir. Daha sonraları 15. Kolordu Komutanlığı'na; Ali Galip'in vilâyet dahilinde aşiretler arasında uzun zaman geçirdiği, Dersim ve Malatya'ya bağlı kazaları da gezerek, Pötürge ve Siverek'e gittiği, Kolordu kıtaatını zayıflatmak için çaba harcadığı, efradı firara teşvik için gizli bir cemiyet kurduğu ve firarilere sahte rapor verdiği, Dersim'e teftişe gittiği zaman garip kıyafetlerle gezdiği ve nüfuzlu reislerle uzun görüşmeler yaptığı rapor edilmişti. Bütün bu çabaları, Ali Galip'i Sivas Kongresi'ni engellemek için çaba harcayan İstanbul Hükûmeti ve Dâhiliye Nazırı'nın gözünde muteber kılmış olmalıydı ki; 30 Ağustos 1919'da Dâhiliye Nazırı Adil Bey tarafından Sivas Valiliği'ne tayin ile Kongre-

12 Ali Galip Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının gördüğü ilginin canlı şahidi olduktan ve Mustafa Kemal Paşa tarafından sert bir şekilde uyarıldıktan sonra, Mustafa Kemal'le yaptığı görüşmede; amacının memlekete hizmet olduğunu, Sivas'ta kendisiyle görüşmek için kaldığını, gerekli direktifleri almak istediğini belirtmiştir. Bkz. K. Atatürk, **Nutuk I**, İstanbul 1982, s. 59; **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, s. 55-56; Kamil Erdeha, **Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler**, İstanbul 1975, s.121 vd.

13 Ali Galip, Kemah Kaymakamının Eğin'den Erzincan'a giden postanın Dersim eşkıyasınca soyulması ile ilgili raporunu Harbiye Nezareti'ne göndererek bu bahane ile 13. Kolorduyu kendi bölgesine almak ve komuta kademesini de değiştirmek istemektedir. 19 Ağustos 1919 tarihli rapor ve yazışmalar için [bkz. **Harp Tarihi Vesikalar Dergisi**, Sayı:10 Vesika: 237 vd.] ve konuyla ilgili olarak K.Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, s.195-209

yi engellemekle görevlendirilmişti.[14] Ali Galip İstanbul'un emrine itirazsız ve ödünsüz evet dememişti. Kendisiyle ilgili bazı garantiler almak için işi ağırdan almıştı.

1 Eylül'de Adil Bey'in telgrafına verdiği cevapta; "*bu da bir mukaddes vatan görevidir, ancak başarı için verilecek destek nedir?*" diye soruyordu. Ali Galip Bey bazı şartlar ileri sürmek ve bazı hususları öğrenmek istediğini bildirmesine rağmen Nazır Bey bunları geçiştirmiş, bir an önce Sivas'a hareketini istemişti. Erkan-ı Harbiye Mirlivalığına terfii ile harcırahtan bazı tazminat isteklerinin kabul edildiğini de bildirmişti. Ali Galip anlamamış gözükerek Sivas'ta ne yapacağını ve nasıl çalışacağını sormuş, Adil Bey bu konuya açıklık getirmeyerek, bütün taleplerinin yerine getirileceğini, güvendiği aşiretlerden de yardım alabileceğini bildirmiş ve kat'î cevap istemişti. Nazır Adil Bey aynı gün Ali Galip'in tereddütlerini giderecek şu bilgileri de vermişti: "*Muti olduklarını iddia ettikleri halde tahrikata devam ediyorlar. Kendilerine hem fikir olan memurların müsamahasından bilistifade emin oldukları sahada serbestçe dolaşıyorlar. Hiç birinin elyevm bir sıfat ve salahiyeti yoktur. Emin olduğunuz kimselerden birkaç yüz süvari ile gidebilirsiniz. Oralarda tesadüf edeceklerini derdest ve izam edebilirsiniz. Diğerleri tabii kaçacaklardır... Vali ve kumandanlık salahiyetlerinin yedinizde içtimay-ı muvaffakiyet edeceği derkardır. Kolordu Kumandanı Selahattin Bey namında bir miralaydır. İstanbul'dan yakında gönderilmiştir...* "[15] Ali Galip bu açıklamalardan ikna olarak görevi kabul ettiğini şöylece bildirmiştir: "*Mesele o kadar müşkül değil. İnşallah muvaffakiyet suhuletle istihsal olunur. Bu havalide tanıdığım nizamiye ve jandarma ile aşairden yüz atlı maksada kafidir.*"[16] Ali Galip görevi kabul etmiş ancak bir haftalık süre isteyerek, zaman kazanmak için Vükela Heyeti'nin kararının Padişah tarafından onaylanmasını istemi, Adil Bey'in ısrarı ile faaliyete geçmişti.

---

14 Adil Bey 30 Ağustos'ta, Dersim'de bulunan Ali Galip'e çektiği gizli telgrafta; Sivas Valiliğine atanmasının Vükela Heyetince kararlaştırıldığını, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin kabul temennileriyle bildirmişti. **İkdam** (4 Eylül 1335)

15 Dahiliye Nazırı Adil Bey Kürtlerden 100-150 kişilik silahlı bir gurupla Sivas'ta kontrolün ele alınabileceğini, bu adamlara asıl amacın söylenmemesini, Vali Reşit Paşa'nın azlinin de sağlanacağını ve daha pek çok şeyi Ali Galip'e iletmiştir. Bkzç. K. Karabekir, *a.g.e.*, s. 209 ve ayrıca **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, s. 136-137; K. Atatürk, **Nutuk I**, s.127-129.

16 **Cumhuriyet**, Sayı:131 (1924)

Bu görüşmelerin yapıldığı 3 Eylül gününde, (tesadüfen !) İngiliz ajanı Binbaşı Noel ve arkadaşları da Malatya'ya gelmişlerdi. Binbaşı Noel Mart 1919'dan beri Doğu ve Güneydoğu vilâyetlerindeki Kürt aşiretleri arasında dolaşıyordu. İngiltere, İşgal ettiği Irak dışında, İran ve Doğu Anadolu'da nüfuzunu güçlendirmek için Ermenilerin dışında Kürtleri bir potansiyel güç olarak görüyor, bunun alt yapısını hazırlamak için çalışıyordu. Bu çerçevede İstanbul'da iktidarı elinde bulunduran genellikle Hürriyet ve İtilâfçı yöneticilerle, bağımsız Kürdistan hayaliyle heyecanlanan Kürdistan Teali Cemiyeti iş birliği içindeydiler. Noel de zaten bölgedeki Kürt aşiretleri arasında dolaşıyordu. Millî Aşireti ile ilgilenmiş, yüz bulamamıştı. Ancak tamamen başarısız da olmamıştı. Malatya'ya geldiğinde yanında; Molanzade Rıfat, Bedirhanilerden Kamuran, Celadet ve Cemil Paşazade Ekrem Beyler vardı. Bedirhanilerden olan Malatya Mutasarrıfı Halil Bey de Noel'i muhabbetle karşılamıştı.

Mutasarrıf Halil Malatya'nın bazı nahiye müdürlerini Kürt ağalardan tayin etmişti. Müstakil Kürdistan teşkili propagandası yapmakta olan İngiliz binbaşısı Mister Noel, Molanzade Rıfat, Bedirhanilerden Kamuran, Celadet ve Cemil Paşazade Ekrem Beylere Elazığ Valisi Ali Galip'in de 5-6 Eylül gecesi katılmasıyla Türk Millî Hareketine düşman cephenin sac ayaklarından biri oluşturulmuştu. Ali Galip kendisi Malatya'ya gelmeden önce Mutasarrıf Halil Bey'den 100 kadar silahlı adam temin etmesini de istemişti.[17]

İstanbul'un Valisi Ali Galip ile Mutasarrıf Halil arasındaki ilişki, ortak bir amaca yönelik değil, karşılıklı çıkar esasına dayalıydı. Mutasarrıf Halil İngiltere'nin himayesinde bir Kürt devleti kurmak isterken, Ali Galip Sivas Kongresi'ni dağıtarak Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklayıp, İstanbul'dan istediği para ve rütbelere kavuşmayı düşlüyordu. İngiliz Binbaşı Noel içinse; iki durumda da karlı çıkmak söz konusuydu.

Bu arada özellikle Noel'in Malatya'ya gelişinden kuşkulanan 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey, 4 Eylül'de Mutasarrıf Halil Bey'in azlini ve Noel'in ge-

17 Malatya Mutasarrıfı Halil bu 100 atlıyı Rişvan Aşireti Reisi Hacı Bedir Ağa'dan istediyse de Bedir Ağa bu isteği yerine getirmemişti. Bkz. Celal Pekdoğan, **Milli Mücadele'de Malatya ve Çevresi (1919-1922)** H.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara1992, s. 103-105

ri alınmasını Harbiye Nezareti'ne bildirmişken, 9 Eylül'de Ali Galip bu şahıslara kefil olduğunu İstanbul'a bildirmişti.[18]

Ali Galip ve işbirlikçileri hazırlıklarını sürdürürken, 6 Eylül'de 13 Kolordu'dan 15. Kolordu'ya çekilen telgrafı Kazım Karabekir'in Sivas'a aktarması ve Ali Galip ile İstanbul arasındaki muhaberattan haberdar olunmasıyla, bu bozguncu hareket fark edilmişti. Karabekir Paşa olayı Sivas'a bildirmekle beraber, Ali Galip'ten de bilgi istemiş, ancak Malatya'ya gittiğini öğrenmişti. Sivas'ta kontrol edilen muhaberattan 3 Eylül günü yapılan Adil Bey-Ali Galip görüşmesi tespit edilmişti.[19] Millî Harekete karşı kurulan komplodan emin olan Kuvay-ı Milliyeciler karşı tedbir almakta gecikmediler.

7 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa, 13. Kolordu Kurmay Başkanı Halit Bey'den Ali Galip Sivas'a hareket ederse hemen bildirmesini istemişti.[20] 9 Eylül'de 12. Süvari Alayı Komutanı Cemal'den gelen; Ali Galip'in kendisine ve 3. Alay Kumandanı Binbaşı Münir'e Mustafa Kemal Paşa'ya karşı birlikte hareket etme teklifinde bulunduğu haberi üzerine, Mustafa Kemal Paşa, Eazığ'daki 15. Alaydan başka 12. Süvari Alayı'nın da Malatya'ya sevk edilmesini emretmişti.[21] Aynı gün Ali Galip de Dâhiliye Nazırı'na, 14 Eylül'de Sivas'a hareket etmek üzere hazırlık yaptığını bildirmişti. Ancak o gece Telgraf Müdürü, İlyas Bey birliğinin ve Sivas'tan bazı askerlerin gelmekte olduğunu bildirince, Ali Galip Mutasarrıf Halil ile Noel'i uyarıp,[22] jandarma komutanından bütün jandarma ve polisi toplamasını emretmiş, askerî kuvvetin azlığı gerekçesiyle bu istek reddedilmişti.

Sonrasında Ali Galip aşiret reislerine sarılmış, Hacı Kaya'nın İlyas Bey'e pusu kurmasını istemişse de; Hacı Kaya kabul etmemiştir. Başka çare bulama-

18 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey, en başta Malatya'daki yetkililerden Binbaşı Noel ve yanındakilerin tutuklanmasını istemişti. Daha sonra harbiye Nezareti'ne aynı konu hakkındaki müracaatı da Ali Galip'in kefaleti ile sonuçsuz kalmıştı. Ali Galip'e göre Noel'in kötü bir niyeti yoktu. Yanındakiler de herhangi bir harekete girişemezlerdi. Girişseler de hemen bastırılabilirlerdi. [Bkz.K. Atatürk, **Nutuk I**, s.160-161] Bu gelişmelerden sonra 13 Kolordu Kumandanı Cevdet Bey Noel'in gizli emelleri bulunduğu hakkında bir bildiri yayınlamıştır. Bkz. **M. Kemal Öke, İngiltere'nin Güneydoğu Siyaseti ve Binbaşı Noel'in Faaliyetleri (1919-1938)**, İstanbul 1988, s.94

19 Olayın teferruatı için bkz. K.Karabekir, *a.g.e.*, s.181-182; Ziya Çöğem, **Kurmay Albay Dadaylı Halit Bey I**, İstanbul 1954, s. 79

20 K. Atatürk, **Nutuk I**, s. 161

21 K. Atatürk, **Nutuk III**, Vesika: 66 ve ayrıca K. Karabekir, *a.g.e.*, s. 196

22 Bilal Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk I, (1919-1938)**, s. 109-111

yan Ali Galip 10 Eylül sabahı kaçmaya karar vermiş, Mutasarrıf Halil Bey'le birlikte Mutasarrıfın akrabası olan Rişvan Aşireti'ne gidip, yeteri kadar kuvvet alarak Malatya'ya geri dönmeyi düşünmüşlerdir.[23] Kahta'da Rişvan Aşireti'ne sığınan Ali Galip, Noell ve Mutasarrıf Halil'den başka, Cemil Paşazade Ekrem'in içinde bulunduğu başka bir gurup da aynı yolu seçmiştir. Cemil Paşazade, kendileri Hacı Bedir Ağa'nın yaylasına vardıklarında, Noel, Ali Galip ve Mutasarrıfı orada gördüğünü kaydetmiştir.[24]

Burada da Ali Galip Kürt aşiretlerinden toplanacak kuvvetle Sivas'ı basmak düşüncesindedir. Mutasarrıf Halil ise, Malatya'ya saldırmak varken niye Sivas'ı seçtiklerini anlayamadığını söylemektedir. Noel ise, Ali Galip'in fikrine sıcak bakmayıp, Urfa'daki İngiliz fırkasından yararlanmayı teklif etmiştir.[25] Bunu da Hacı Bedir Ağa kabul etmemiştir.[26]

11-12 Eylül gecesi İlyas Bey'den gelen telgrafta; kaçakların Malatya'dan beş saat uzaklıkta Raka köyünde oldukları, aşiretlerin Siverek'te toplanmaya başladığı ve Dersim'e kadar bölücülük propagandası yapıldığı, Mutasarrıf Halil Bey'in Malatya'ya saldırıp, yakıp yıktıktan sonra Sivas'a yürümeyi düşündüğü istihbaratının alındığı bildirilmişti. Bilgilerin kaynağı Yüzbaşı Faruk'a göre Ali Galip buna taraftar değilmiş. Fakat Mutasarrıfı engelleyemeyeceğini söylemiş.[27] Bu bir blöf olarak değerlendirilmişti.

Diğer taraftan 9 Eylül'de Kongreye Ali galip olayıyla ilgili bilgi veren Mustafa Kemal Paşa, İlyas Bey'e de telgrafla kaçakların yakalanmasını ve gerektiğinde millî varlığı tehlikeye sokacak yabancı askerlere de müdahalede bulunmasını bildirmişti. 11 Eylül'de Dâhiliye Nazırı Adil Bey'e çektiği telgrafın üslubu, Mustafa Kemal Paşa'nın arkadaşlarınca da ağır bulunmuştu.[28]

---

23 K. Erdeha, *a.g.e.*, s. 134

24 Cemil Paşazade Ekrem, **Muhtasar Hayatım**, Ankara 1992, s. 43 vd.

25 M. K. Öke, *a.g.e.*, s. 97

26 Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, İstanbul 1983, s. 551

27 K. Atatürk, **Nutuk III**, Vesika: 72, 73

28 "Milleti padişahına maruzatta bulunmaktan men ediyorsunuz. Alçaklar, caniler, hainler! Düşmanlarla millet aleyhinde tertibatı hainanede bulunuyorsunuz..." şeklinde devam eden telgraf üzerine Kazım Karabekir, Miralay Rüştü, Miralay İbrahim Tali ve Kolordu erkanından subaylarla toplanmışlar ve üslubun ağırlığını konuşmuşlar, şimdilik bu nazik şartlarda olmasa da daha sonra bu konudaki hassasiyet Mustafa Kemal Paşa'ya iletilmiştir. Bkz. K. Karabekir, *a.g.e.*, s. 196, K. Atatürk, **Nutuk I**, s. 135 vd.; **Nutuk III**, Vesika: 97; **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, s.146

Ayrıca İlyas Bey'in Kürt aşiretlerinin ayaklanmasına sebep olacağı endişesiyle ve kuvvetlerinin yetersizliği nedeniyle takibatı sürdüremediğini bildirmesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa ve Kazım Karabekir tavizsiz davranarak kaçakların tutuklanmasını istemişlerdi. Ali Galip Mutasarrıf Halil ve aşiretlerin nihaî hedeflerini tasvip etmediğinden aşiretlerin dağılmasını istemiş, 12 Eylül'de Malatya'dan gelen "heyet-i nasihanın" da etkisiyle 1000 kadar aşiret mensubu dağılmıştır.[29]

Bu gelişmeler yaşanırken, 12 Eylül'de Malatya'ya Bell adında başka bir İngiliz subayı gelmiş, İlyas Bey'le görüşmüştü. Amacının Malatya, Elazığ, Diyarbakır yöresinde eşraf ve yetkililerle görüşmek olduğunu, Noel'in görevini bilmediğini, bu konuyla hükûmetinin de ilgisi olmadığını!, eğer kötü bir maksatla gezdiği kanaatine varırsa tutuklu olarak Halep'e göndereceğini söylemişti. Ali Galip'in can güvenliği garantisiyle Malatya'ya gelmesini de sağlamaya çalışmıştı.[30]

Bu İngiliz Hükûmeti'nin dünya kamuoyu nezdinde kendini temize çıkarmak için oynanan bir oyun olmalıydı. Bu kadar riyakâr davranabilen İngiliz Hükûmeti ve adamlarına ne kadar inanılabileceğini bu millet yüzyıllar önce öğrenmişti aslında. Mustafa Kemal'in bu yaklaşıma cevabı gecikmedi. Hiçbir yabancı subayın vatanımızda dolaşamayacağını, kalmakta ısrar ederlerse tutuklanmalarını[31] bildirmişti.

Ali Galip, Mutasarrıf Halil ve Kürtçülük cereyanı içinde bulunan Binbaşı Süleyman Efendi ile birlikte, 16 Eylül 1919'da Kahta'dan hareketle 17 Eylül'de Fırat'ı geçerek Urfa'ya ulaşmıştır.[32] Noel'in de Albay Bell'in talimatıyla Elbistan istikametine gideceği duyulmuşsa da, 15 Eylül'de hareketle 19 Eylül'de Urfa'ya gelen Noel, oradan Ali Galip'in peşinden Halep'e gitmiştir.

İstanbul'a dönmeden son bir hamle yapmak isteyen Ali Galip, Noel'in yardımıyla İngiliz Yüksek Komiserliğini araya sokarak Sadrazam ve Dâhiliye Nazırı'na iki telgraf göndermişti. Birincisinde; Sivas'ta isyan olduğu, Padişahın aşiretleri örgütleyecek yetenekli komutanlar ataması öneriliyordu. İkinci telgraf-

29 C. Pekdoğan, *a.g.t.*, s. 123 vd.
30 K. Atatürk, **Nutuk I**, s. 183 vd.
31 K. Atatürk, **Nutuk I**, 184 vd.
32 C. Pekdoğan, *a.g.t.*, s. 127

ta ise; Malatya'da yaşananlar özetlenmiş, Sivas baskınının gerçekleştirilmesi önerilmişti. Aşiretlerden adam toplamak için Padişah fermanı isteyen Ali Galip, kendisini de muhtemel komutan olarak görmüştü. Damat Ferit bile Sivas'ı basmak için aşiretlerin ayaklandırılmasını tehlikeli bir hareket olarak görmüş, bu konuda bir padişah iradesinin bulunmadığını söylemişti.[33]

Sivas Kongresi'ni engelleme konusunda istihbari bilgiler olarak ortada dolaşan bazı haberler de olmuştu. Mesela İstanbul'dan Kara Vasıf ve Ankara'dan Ali Fuat Paşa, Hükûmetin 30 kadar Kürt ve Arnavut subayına para verip üçer dörder kişilik guruplar halinde Sivas'a yola çıkardığı haberini ilgililere duyurmuşlardı. Ayrıca Ankara Valisi Muhittin Paşa'nın da[34] sonradan pişmanlık bildireceği bir hareketi olmuştu.

Bu gelişmeler sırasında İstanbul ile ilişkiler koparılmış, Damat Ferit Hükûmeti'nin istifası da sağlanmıştı. Bu gelişme, İstanbul ile Heyet-i Temsiliye arasındaki irtibatın yeniden kurulmasında, hem de oldukça önemli katkılar yapacak Ali Rıza Paşa Hükûmeti'ni getirmişti.

SONUÇ

Ali Galip olayında, Türk Millî Mücadelesi aleyhinde İngiltere, İngiltere'nin tarihte ve günümüzde kendi emellerine malzeme yaptığı bir çok topluluktan bir tanesi olan Kürtler, tüm iyi niyetimizle düşünürsek, daha güçlülere yağcılık ve yalakalık yaparak memleketi ve kendilerini kurtaracaklarını sanan içimizdekilerden oluşan "sac ayağı" kurulmuştu. Ya da yeniden vizyona çıkmıştı. Çünkü bu ilk değildi ve hiç bir zamanda son olmayacaktı. Meselenin en çok önemsenecek, üstünde durulacak tarafı da Ali Galip ayağıdır.

İstanbul Hükûmeti'nin Ali Galip aracılığıyla giriştiği komplo, İngiltere'nin Noel aracılığıyla giriştiği komplo ile çakışmıştı. Her iki taraf, kendisi adına savaşması için Kürtlere Türkiye üzerinden rüşvet veriyordu. Ancak her şeye rağmen, Ali Galip, olayın bir Kürt isyanına dönüşmemesi konusunda bir şekilde bir tavır takınmıştı..

33 B. Şimşir; *a.g.e.*, s. 115 vd.

34 D. Ergil; *a.g.e.*, s 165

Bu olay Sivas Kongresi sırasında Kurtuluş Mücadelesi içinde bulunanları daha da hırslandırmış, Türk milletinin kenetlenmesinde önemli katkıda bulunmuştur. Bütün kışkırtmalara ve kendilerini İngilizlere, hatta Ermenilere pazarlamaya çalışan kendi içlerindeki hainlere rağmen, 1000 yıldır beraber yaşadığı Türk'e düşman edilmeye çalışılan Kürtler, çoğunlukla bu komployu onaylamamıştı.

İngilizlerin, Avrupalı ve Amerikalıların ikide bir özellikle de Doğu ve Güneydoğu'nun sosyal, kültürel, sanatsal ve hatta insanî boyutlarıyla ilgilendiğine uzunca bir süredir şahit oluyoruz. Demek bu onların çok eski alışkanlıklarıyla ilgiliymiş. Bölgedeki eşrafla hasbıhal için, dağdaki çobanla tanışmak için, belki bir fotoğrafını almak için bile geliyorlar. Neden bu kadar ilgilerini çektiği konusunda kendimizce bu olayın ışığında bir ders çıkardık. Ali Galiplere dikkat!! Ali Galipleri ortaya salanlara iki defa dikkat!!

KAYNAKLAR

Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım II**, İstanbul 1993,

Akşin, Sina; **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, İstanbul 1983

Aşkun, Vehbi Cem; **Sivas Kongresi**, İstanbul 1963,

Cumhuriyet, Sayı:131 (1924)

Çöğem, Ziya; **Kurmay Albay Dadaylı Halit Bey I**, İstanbul 1954

Dursunoğlu, Cevat; **Milli Mücadele'de Erzurum**, Ankara 1946,.

Erdeha, Kamil,; **Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler**, İstanbul 1975

Ergil, Doğu; **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Ankara 1981,

Gökbilgin, Tayyib; **Milli Mücadele Başlarken I**, Ankara 1959,

Harp Tarihi Vesikalar Dergisi, Ankara 1952-1954, Sayı:19, vesika: 494; Sayı:1, Vesika: 22; Sayı:10 Vesika: 237

İkdam (4 Eylül 1335)

Jaeschke, Gotthard; **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara 1986,

K. Atatürk, **Nutuk** I, III; İstanbul 1982,

Kansu, Mazhar Müfit; **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I**, Ankara 1988,[35]

Karabekir, Kazım; **İstiklal Harbimiz**, İstanbul 1960,

Öke, M. Kemal; İngiltere'nin Güneydoğu Siyaseti ve Binbaşı Noel'in Faaliyetleri (1919-1938), İstanbul 1988,

Pekdoğan, Celal; **Milli Mücadele'de Malatya ve Çevresi (1919-1922)** H.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara1992,

Şimşir, Bilal; **İngiliz Belgelerinde Atatürk I**, Ankara 1973,

Tansel, Selahattin; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar II**, Ankara 1978,

Türk İstiklal Harbi II, 1. Kısım, Ankara 1963,

Türkgeldi, A. Fuat; **Görüp İşittiklerim**, Ankara 1987,

Yularkıran, Cevdet R; **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, İstanbul 1939